

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

- เบญจจา ยอศคำเนิน, จรรยา เศรษฐบุตร และกฤตยา อาชวนิจกุล ทฤษฎีและการศึกษา
ทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาการแพทย์. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์, ๒๕๒๓.
ประทีป พันธุมวนิช, ยุพิน สงไพศาล, สุพรรณิ หาญประทักษ์, พชรินทร์ เล็กสวัสดิ์ และ
อาร์ จี. แคมชูลา. "ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคกับ
สถานะฟันตกกระในจังหวัดเชียงใหม่" ใน กำหนดการและบทความการประชุม
วิชาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๑๐. หน้า ๔๕๖ -
๔๕๗ กรุงเทพมหานคร : ชมบรรณการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- สิริ พูนพิพัฒน์กุล, สัมพันธ์ ศรีสุวรรณ, มุกดา สิทธิคง และมิ่งขวัญ วนกุล. "การรวมวัน
วิธีการรักษาโรคทางทันตกรรมแบบพื้นบ้านของคนไทยภาคเหนือ" ใน ทันตแพทย์
เชียงใหม่ ๑๒ ปีของการเริ่มก้าว. หน้า ๑๕ - ๒๑ กรุงเทพมหานคร :
บริษัทการพิมพ์จำกัด, ๒๕๒๗.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ, ชัชชัย อาทรรุระสม และ พิสิฐ ศุภரியพงศ์. สถิติสำหรับการ
วิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- อำนวยการวิทย ชูวงษ์. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา,
๒๕๑๙.

วารสาร

- ประทีป พันธุมวนิช. "รายงานการประชุม ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศออสเตรเลีย" วารสาร
ทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๕ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๒๔) :
๒๒๙ - ๒๓๖.
- เพ็ญศรี สิทธิสมวงศ์, สุลักษณ์ ฆลานวงศ์ และสุภาพร กัณฑ์วนิช. "สุขภาพทันตแพทย์"
วารสารทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๓ (พฤษภาคม - สิงหาคม
๒๕๒๓) : ๘๑.
- ยิ่งมล อรุณินท์ และนารี บุญภิรักษ์. "สภาพเหงือกและเนื้องอกในปากของหญิงตั้งครรภ์
ที่โรงพยาบาลราชวิถี" วารสารทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๕ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๒๔) : ๗๗ - ๘๔

วสันต์ ตันติวิภาวิน, รัชดา จันทรเวชชสมาน และออก กฤดากร, "ฟลูออไรด์และฟีนอล
ในประเทศไทยฟลูออไรด์ในบัสสาวะกับหินตกกระ" วารสารทันตแพทยศาสตร์
(มีนาคม - เมษายน ๒๕๑๔) : ๔๖ - ๕๒.

สมพล เล็กเฟื่องฟู, วีรศักดิ์ เหลืองจามิตร และ สุนทร ระพิสุวรรณ. "ปัญหาทันตสุขภาพ
และความต้องการทางทันตกรรมของชุมชนหนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา :
บทสัมภาษณ์" วารสารทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย ๕ (กันยายน -
ธันวาคม ๒๕๒๕) : ๑๖๕ - ๑๗๑.

อาวุธ แสงลภา. "ปัญหาทันตสาธารณสุขกับแนวทางแก้ไขของกระทรวงสาธารณสุข"
วารสารทันตแพทยศาสตร์ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๒๒) : ๗๔ - ๑๐๐.

ออก กฤดากร "ความรู้เบ็ดเตล็ดเครื่องฟลูออไรด์" วารสารทันตแพทยศาสตร์
(พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๑๗) : ๓๕๕ - ๓๕๘.

วิทยานิพนธ์และเอกสารอื่น ๆ

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข "การกำหนดเป้าหมายทางทันต
สุขภาพของประเทศไทย เพื่อบรรลุสุขภาพที่ดีถ้วนหน้า ปี ๒๕๒๓" รายงาน
ประกอบการสัมมนา. ๒ - ๕ เมษายน ๒๕๒๔.

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข "การวิจัยทางทันตสาธารณสุข
ครั้งที่ ๑" รายงานประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ ๒ - ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๒๖.

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข "ทันตสาธารณสุขครั้งที่ ๒"
รายงานประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ ๔ - ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๖.

ขวัญชัย รัตนเสถียร และทวีศักดิ์ รมิ่งควงศ์ "The Intrusion of Thermal

Water to Domestic Groundwater System in the Areas of San
Kamprang and Lamphun" เอกสารที่ ๔๐๑๐ - ๔ จัดโดยภาควิชา
ธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๕ (อัครสำเนา)

ขวัญชัย รัตนเสถียร, เบ็ญจวรรณ รัตนเสถียร, มณี แก้วปลั่ง และเกรียงไกร อิมใจ
 "โครงการศึกษาวิจัยเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำดื่ม น้ำใช้ ในแหล่งที่มีโรคฟลูออไรด์
 เป็นพิษ" รายงานการวิจัย ภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 เชียงใหม่, ๒๕๑๘.

ชื่นชม เจริญยุทธ "ปัจจัยที่กำหนดการเลือกใช้บริการสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ ของ
 ประชาชนในเขตชนบท." วิทยานิพนธ์สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัย
 มหิดล, ๒๕๒๑

ณการัตน์ นิตสิริ, "การเติมฟลูออไรด์ในน้ำประปา เขตสุขภาพบางบัว." รายงาน
 การวิจัยกองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

สันตัก เสริมศรี และเจมส์ เอ็น โรลีย์, "พฤติกรรมการใช้บริการทางการแพทย์
 สาธารณสุขและการคุมกำเนิดของคนไทย" รายงานการวิจัย สถาบันวิจัย
 ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๑๗

Bibliography

Articles

Barenthin, I. "The Concept of Health in Community Dentistry"

Journal Public Health Dentistry. 35(1975) : 177 - 183.

Brown, W.E. Gregory, T.M. and Chow, L.C. "Effect of Fluoride in

Enamel Solubility and Cariostasis" Caries Research

2 Suppl. 1 (1977) : 118 - 141.

Dollar, M.L. and Hugo, K. "The Economic Aspects of the Dental Health

Problem" Dentistry in Public Health. (1949) : 24 - 34.

Giddon, D.B., Celton, T., and Bulman, J.S. "Quantitative Relationships

Between Perceived and Objective Need for Health Care Dentistry

as a Model" Public Health Report 91 (1976) : 508 - 509.

Phantumvanit, P., Songpaisan, Y., Visarurath, S. and Patinankasem, P.
 "Fluoride Mapping in Chiangmai, Thailand" Oaterr. Z.
Stomatologic. 79(1982) : 303 - 304.

Powell, K.R. and Craig, G.G.L. "A Simple Technique for the Anesthetic
 Improvement of Fluorotic Like Lesions" Dentistry Child 49
 (1982) : 112 - 117.

Books

Dworkin S.F., Ference, T.F., and Donald B. Behavior Science and Dental
 Practice. Saint Louis : The C.V. Mosby Company, 1978.

Hughes, C.C. Man's Image in Medicine and Anthropology. New York :
 International Universities, 1963.

Krech, D., Crutchfield, R.S., and Ballachey E.L. Individual in Society.
 Tekyo : McGraw-Hill Book Company, 1962.

Richard, N.D. and Cohen, L.K. ed. Social Sciences and Dentistry :
 A Critical Bibliography. Sijthoff : Federation Dentaire
 Internationale, 1971.

Shaw, M.E. and Costanzo, P.R. Theories of Social Psychology. 2nd ed.
 Tekyo : McGraw-Hill International Book Company, 1970.

Theodorson, G.A. and Theodorson, A.G. A Modern Dictionary of Sociology.
 The United States of America : Thomas Y. Crowell Company,
 1969.

World Health Organization. Fluorides and Human Health. Monograph
 Series No. 59, 1970.

ภาคผนวก

แบบสอบถามเกี่ยวกับประวัติส่วนตัวนักเรียนประถมศึกษาและแหล่งน้ำดื่มโครงการ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการ เกิดฟันตกกระ ฟันผุ และปริมาณฟลูออไรด์

ดำเนินการโดย ศูนย์ทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศ

ถนนเชียงใหม่ - ลำพูน ตำบลหนองหอย อ. เมือง จังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียน.....ชั้น.....
 ชื่อ.....นามสกุล.....เพศ ชาย หญิง
 เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี.....เดือน.....
 บ้านที่อยู่ตั้งแต่เกิด เลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 อยู่มา เป็น เวลานาน.....ปี
 ชนิดของแหล่งน้ำดื่ม น้ำบ่อ น้ำบาดาล น้ำประปาโรงเรียน น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำห้วย
 น้ำแม่น้ำ น้ำฝน น้ำตก น้ำพุ
 ที่ตั้งของแหล่งน้ำดื่ม อยู่ใกล้บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 ทานใช้แหล่งน้ำดื่มมา เป็น เวลา.....ปี.....เดือน.....

ตัวอย่างน้ำ เลขที่.....วันที่เก็บ.....
 ปริมาณฟลูออไรด์.....ส่วนในล้านส่วน วันที่ตรวจ.....

แบบสอบถาม เรื่องการรับรู้และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับโรคฟันตกรรระของประชากร
ในเขตชนบทของจังหวัดเชียงใหม่
ใช้สัมภาษณ์ เด็ก

ผู้สัมภาษณ์.....
วันที่สัมภาษณ์.....
เลขที่ตัวอย่าง.....

๑	๓
---	---

ข้อมูลเบื้องต้น

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....
๒. วันที่เกิด.....เดือน.....พ.ศ.....
อายุ.....ปี
๓. ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
๔. เพศ () ชาย () หญิง
๕. ระดับโรคฟันตกรรระที่เป็น
() สงสัย () น้อยมาก () น้อย () ปานกลาง () รุนแรง
๖. ปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่มที่บ้าน

๕	๕
---	---

๖	๓
---	---

๕	๕
---	---

๑	๑	๑
---	---	---

๑	๑
---	---

๑

๑

๑	๑	๑	๑
---	---	---	---

๑๖ ๑๘

ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับโรคฟันตกรรระ

๑. ท่านเคยเห็นคนที่เป็นโรคฟันตกรรระหรือไม่ ?
() เคย () ไม่เคย
กรณีที่เคยเห็นไปรกระบุว่าเป็นใคร ?.....
()ญาติ () สมาชิกในครอบครัว () เพื่อนบ้าน
() คนในหมู่บ้านอื่น ๆ
๒. ภายในหมู่บ้านของท่าน มีคนเป็นโรคฟันตกรรระหรือไม่ ?
() มี () ไม่มี

๒

๒

๒

๒

- ๓. ภายในหมู่บ้านของท่าน มีคนกลุ่มใดที่เป็นโรคฟันตกกระ ?
 - ๓.๑ แยกตามกลุ่มอายุ () กลุ่มเด็ก () กลุ่มวัยรุ่น
 - () กลุ่มผู้ใหญ่ () กลุ่มคนชรา
 - ๓.๒ แยกตามเพศ () ชาย () หญิง
- ๔. สมาชิกในครอบครัวของท่านมีคนเป็นโรคฟันตกกระหรือไม่ ?
 - () มี () ไม่มี
 - กรณีมีโปรดระบุว่า เป็นใคร.....
- ๕. ท่านทราบหรือไม่ว่า โรคฟันตกกระมีสาเหตุจากอะไร ?
 - () ทราบ () ไม่ทราบ
 - กรณีที่ทราบ โปรดระบุสาเหตุ.....
- ๖. ท่านเชื่อหรือไม่ว่า โรคฟันตกกระจะมีอาการรุนแรงมากขึ้น ?
 - () เชื่อ () ไม่เชื่อ
- ๗. โรคฟันตกกระป้องกันได้หรือไม่ ?
 - () ป้องกันได้ () ป้องกันไม่ได้
- ๘. ท่านทราบวิธีการป้องกันโรคฟันตกกระหรือไม่ ?
 - () ทราบ () ไม่ทราบ
 - กรณีที่ทราบ โปรดระบุวิธีการป้องกัน.....
- ๙. แหล่งน้ำที่ท่านใช้เป็นประจำตลอดปี คือ ?
 - () น้ำบ่อ () น้ำบาดาล () น้ำฝน
 - () อื่น ๆ ระบุ.....
- ๑๐. รสชาติของน้ำดื่มที่ท่านใช้เป็นประจำเป็นอย่างไร ?
 - () ไม่มีรส () มีรสหวาน () มีรสกร่อย
 - () อื่น ๆ ระบุ.....
- ๑๑. น้ำที่ท่านใช้ดื่มเป็นประจำมีสีหรือไม่ ?
 - () มี () ไม่มี
- ๑๒. มีการกรองน้ำก่อนใช้ดื่มหรือไม่ ?
 - () กรอง () ไม่กรอง

๒๓

๒๔

๒๕

๒๖

๒๗

๒๘

๒๙

๓๐

๓๑

๓๒

๓๓

๑๓. ท่านเป็นโรคฟันคุดหรือไม่ ?

() เป็น () ไม่เป็น () ไม่ทราบ

๓๕

๑๔. กรณีที่เป็นโรคฟันคุด กระถามต่อไปในรายละเอียดของคำถามข้อนี้

ก. ท่านเป็นโรคฟันคุดกี่ซี่ ? (มีภาพประกอบ)

() สองซี่ () น้อยมาก () น้อย () ปานกลาง () รุนแรง

๓๕

ข. ท่านพอใจในสภาพของท่านหรือไม่ ?

() พอใจ () ไม่พอใจ

๓๖

ค. ท่านต้องการรักษาฟันของท่านหรือไม่ ?

() ต้องการ () ไม่ต้องการ

๓๗

กรณีที่ต้องการ โปรดระบุต้องการรักษาอะไร.....

ง. ท่านเคยไปรับการรักษาโรคฟันคุดหรือไม่ ?

() เคย () ไม่เคย

๓๘

จ. กรณีที่เคยรับการรักษา โปรดระบุแหล่งที่ท่านไปรับการรักษา

.....

ท่านพอใจในสภาพฟันภายหลังจากการรักษาหรือไม่ ?

() พอใจ () ไม่พอใจ

๓๙

ฉ. ท่านเคยชักรฟันหรือไม่ ?

() เคย () ไม่เคย

๔๐

ช. กรณีที่เคยชักรฟัน ถามรายละเอียดดังนี้

- ใคร เป็นคนแนะนำการ ชักรฟันให้ท่าน.....

- ท่านใช้อะไร ชักรฟัน.....

- ท่านเริ่มชักรฟันในอายุเท่าใด.....

- ท่านพอใจในสภาพฟันของท่านภายหลังจากชักรฟันหรือไม่ ?

() พอใจ () ไม่พอใจ

- ท่านชักรฟันบ่อยเพียงใด ?.....

- ท่านชักรฟันซี่ใดบ้าง.....

(มีภาพประกอบให้ดู)

แบบสอบถาม เรื่องการรับรู้และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับโรคฟันคุดกระ
 ของประชากรในเขตชนบท จังหวัดเชียงใหม่
 ใช้สัมภาษณ์ ผู้ปกครองเด็ก

ผู้สัมภาษณ์.....
 วันที่สัมภาษณ์.....
 เลขที่ตัวอย่าง.....

๑	๒	๓

ข้อมูลเบื้องต้น

๑. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....
๒. บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
๓. ความสัมพันธ์กับเด็ก
 () บิดา () มารดา () ญาติ
 () อื่น ๆ ระบุ.....
๔. ระดับการศึกษา ระดับชั้นที่จบ ?
 () ต่ำกว่า ป.๔ () ป. ๔ () สูงกว่า ป.๔
๕. อาชีพ () ทำนา-ทำไร่ () รับจ้าง
 () รับราชการ () ค้าขาย
๖. อายุ.....ปี
๗. สถานภาพการสมรสของผู้ให้สัมภาษณ์
 () แต่งงาน () หย่า () หม้าย () โสด
๘. จำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด.....คน
๙. จำนวนบุตรทั้งหมด.....คน
๑๐. จำนวนบุตรที่เป็นโรคฟันคุดกระในครอบครัว.....คน
๑๑. ลำดับบุตรที่เป็นโรคฟันคุดกระ.....

๔	๕	๖	๗	๘
๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓

 ๑๒

 ๑๓

 ๑๔

๑๕	๑๖

 ๑๗

๑๘	๑๙

 ๒๐

 ๒๑

 ๒๒

- ๓. แผลงน้ำคิมที่ท่านใช้อยู่ เป็นประจำคือ ?
 () น้ำบ่อ () น้ำบาดาล () น้ำฝน () อื่น ๆ ระบุ....
- ๔. ท่านเปลี่ยนแหล่งน้ำคิมหรือมี ในตลอดปีนี้ ?
 () เปลี่ยน () ไม่เปลี่ยน
- ๕. ท่านเป็นเจ้าของแหล่งน้ำคิมที่ใช้เป็นประจำหรือไม่ ?
 () เป็น () ไม่เป็น
 (หากไม่เป็น ถามต่อในข้อ ๑๐)
- ๑๐. หากไม่เป็นเจ้าของแหล่งน้ำคิม ท่านมีความสัมพันธ์กับเจ้าของแหล่งน้ำที่ท่านใช้เป็นประจำอย่างไร ?
 () ญาติ () เพื่อนบ้าน () อื่น ๆ ระบุ.....
- ๑๑. ท่านใช้น้ำฝนคิมหรือไม่ ?
 () ใช่ () ไม่ใช่ (หากใช้น้ำฝน ถามต่อข้อ ๑๒)
- ๑๒. กรณีที่ใช้น้ำฝน ท่านใช้น้ำฝนในช่วงใดของปี ?
 () ใช้ตลอดปี () ใช้เฉพาะฤดูฝน () อื่น ๆ ระบุ.....
- ๑๓. รสชาติของน้ำที่ท่านใช้เป็นประจำเป็นอย่างไร ?
 () ไม่มีรส () มีรสหวาน () มีรสกร่อย
 () อื่น ๆ ระบุ.....
- ๑๔. น้ำที่ท่านใช้เป็นประจำมีสีหรือไม่ ?
 () มี () ไม่มี
- ๑๕. น้ำที่ท่านใช้เป็นประจำมีกลิ่นหรือไม่ ?
 () มี () ไม่มี
- ๑๖. น้ำที่ท่านใช้เป็นประจำมีการกรองใช้คิมหรือไม่ ?
 () กรอง () ไม่กรอง
- ๑๗. น้ำที่ท่านใช้เป็นประจำมีการค้มก่อนใช้คิมหรือไม่ ?
 () ค้ม () ไม่ค้ม

๓๕

๓๖

๓๗

๓๘

๓๙

๔๐

๔๑

๔๒

๔๓

๔๔

๔๕

๑๘. ใคร เป็นผู้รับผิดชอบในการต้มน้ำดื่ม ?

- () ภรรยา () บุตรสาว () บุตรชาย
- () อื่น ๆ ระบุ.....

๔๖

๑๙. หากมีเครื่องกรองน้ำดื่มมาให้ท่านใช้ ท่านจะใช้หรือไม่ ?

โดยที่เครื่องกรองน้ำนั้นต้อง เสียค่าใช้จ่ายเองในราคาประมาณ ๒๐๐ บาท และต้องมีการ เปลี่ยนสารที่ใช้กรองเอง

- () ใช่ () ไม่ใช่

๔๗

๒๐. ตัวท่านเอง เป็นโรคฟันตกกระหรือไม่ ?

- () เป็น () ไม่เป็น

๔๘

กรณีที่เป็น ตามข้อ ก.- จ.

ก. ท่านคิดว่าท่านเป็นโรคฟันตกกระในระดับใด ?

- () สงสัย () น้อยมาก () น้อย () ปานกลาง () รุนแรง

๔๙

ข. ท่านเชื่อหรือไม่ว่าโรคฟันตกกระรุนแรงมากขึ้น ?

- () เชื่อ () ไม่เชื่อ

๕๐

ค. ท่านเคยรักษาโรคฟันตกกระหรือไม่ ?

- () เคย () ไม่เคย

๕๑

ง. กรณีที่เคยรักษาโรคฟันตกกระ โปรดอธิบายวิธีการรักษา

.....
.....

จ. กรณีที่เคยรักษาโรคฟันตกกระ ท่านพอใจในการรักษาโรคฟันตกกระหรือไม่

- () พอใจ () ไม่พอใจ

๕๒

๒๑. บุตร ของท่าน เป็นโรคฟันตกกระหรือไม่ ?

- () เป็น () ไม่เป็น

๕๓

กรณีที่ท่านทราบว่าบุตร เป็นโรคฟันตกกระให้ถามต่อไปในข้อ ๒๒-๒๕

๒๒. บุตรของท่านเป็นโรคพันตกกระในระดับใด ? (มีภาพประกอบให้เลือก)

() สงสัย () น้อยมาก () น้อย () ปานกลาง () รุนแรง

๕๕

๒๓. ท่านทราบว่าบุตรของท่านเป็นโรคพันตกกระครั้งแรกเมื่อบุตรอายุเท่าใด ? ระบุอายุ.....ปี

๕๕ ๕๖

๒๔. บุตรของท่านมีอาการโรคพันตกกระรุนแรงขึ้นหรือไม่ ?

() รุนแรงขึ้น () ไม่รุนแรงอาการคงเดิม () ไม่ทราบ

๕๖

๒๕. ปัจจุบันท่านพอใจในสภาพฟันของบุตรหรือไม่ ?

() พอใจ () ไม่พอใจ

๕๗

๒๖. กรณีที่ไม่พอใจ โปรดอธิบายสิ่งที่ท่านไม่พอใจ ?

() ความสวยงาม () การสึกกร่อนของฟัน

๕๘

๒๗. ท่านต้องการการรักษาโรคพันตกกระสำหรับบุตรของท่านหรือไม่ ?

() ต้องการ () ไม่ต้องการ

กรณีต้องการรักษา ระบุว่าต้องการการรักษาอะไร ?

๖๐

๒๘. ท่านเคยพาบุตรไปรับการรักษาโรคพันตกกระหรือไม่ ?

() เคย () ไม่เคย

กรณีที่เคยให้ถามต่อไปในคำถามข้อต่อไป หากไม่เคยให้ถามข้ามไปที่ข้อ ๓๐

๖๑

๒๙. กรณีที่เคยพาบุตรไปรับการรักษาโรคพันตกกระให้ถามต่อไปนี้

ก. สถานที่ที่ท่านพาบุตรไปรับการรักษาโรคพันตกกระ

ชื่อหมอพื้นบ้าน.....อาชีพหลัก.....

ที่อยู่ของหมอพื้นบ้าน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ข. ค่ารักษา.....บาท/ ครั้ง

๖๒

๖๖

๖๗

๖๘

ค. ค่าเดินทาง.....บาท/ครั้ง

๖๘ ๖๙

ง. ท่านพายุครไปรับการรักษากี่ครั้ง ?.....ครั้ง

๗๑

จ. ใช้เวลาในการรักษานานเพียงใด ?.....นาที

๗๒ ๗๓

ฉ. ก่อนพายุครไปรับการรักษาท่านปรึกษากับใครบ้าง ?

ระบุ.....

() สามี่ () ภรรยา ()ญาติ () เพื่อนบ้าน

๗๔

() อื่น ๆ

ช. ใคร เป็นคนแนะนำเกี่ยวกับหมอนพื้นบ้านคนนี้ ? ระบุ.....

๗๕

() ญาติ () เพื่อนบ้าน () พระ () อื่น ๆ () ทรายเอง

๓๖. วิธีการรักษาโรคฟันตกกระเป็นอย่างไร ?

.....

๓๗. ท่านพอใจในการรักษาหรือไม่ ?

() พอใจ () ไม่พอใจ

๗๖

๓๘. บุตรของท่านเจ็บหรือไม่ขณะทำการรักษา ?

() เจ็บ () ไม่เจ็บ

๗๗

๓๙. คำถามต่อไปนี้ถามเฉพาะผู้ปกครองที่มีบุตร เป็นโรคฟันตกกระและ
ซัดฟันเอง ?

๓๙. ก. บุตรของท่านเคยซัดฟันหรือไม่ ?

() เคย () ไม่เคย

๗๘

๓๙. ข. ใคร เป็นคนซัดฟันให้ ? ระบุ.....

() บิดา () มารดา () พี่ () ญาติ () เพื่อนบ้าน

() หมอนพื้นบ้าน () อื่น ๆ ระบุ.....

๗๙

๓๙. ค. ใคร เป็นคนแนะนำให้ซัดฟัน ระบุ.....

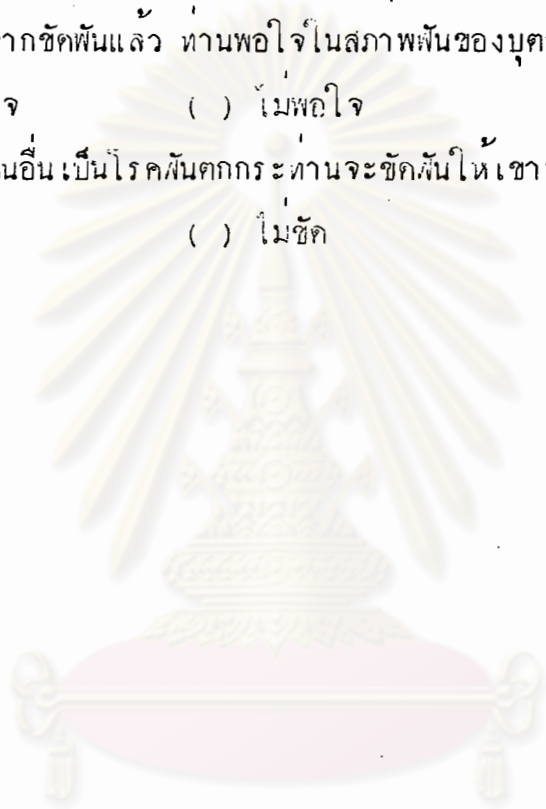
() ญาติ () เพื่อนบ้าน () อื่น ๆ

๘๐

๓๙. ง. สาเหตุที่ซัดฟัน ระบุ.....

๘๑

- จ. ท่านใช้อะไรซักกิน ?..... ๘๒
- ฉ. ท่านซักผ้าให้บุตรบ่อยครั้งเพียงใด ?
กี่ครั้งต่อวัน ? ครั้ง/วัน ๘๓
- ช. ท่านซักผ้าบุตรของท่านนานเพียงใด ?
กี่วันที่ซักผ้าติดต่อกัน..... (ระบุจำนวนวัน) ๘๔
- ซ. ภายหลังจากซักผ้าแล้ว ท่านพอใจในสภาพผ้าของบุตรหรือไม่
() พอใจ () ไม่พอใจ ๘๕
- ด. หากบุตรคนอื่นเป็นโรคคันตักกระ ท่านจะซักผ้าให้เขาหรือไม่?
() ซัก () ไม่ซัก ๘๖

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม เรื่องการรับรู้และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรคพันตกกระ
 ของประชากรในเขตชนบท ของจังหวัดเชียงใหม่
 ใช้สัมภาษณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้านตามเฉพาะผู้นำ

ผู้สัมภาษณ์.....
 วันที่สัมภาษณ์.....
 เลขที่ตัวอย่าง.....

๑	๒	๓

ข้อมูลเบื้องต้น

๑. ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....
- อำเภอ.....จังหวัด.....
๒. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
 - ๒.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....
 - อายุ.....ปี เพศ () ชาย () หญิง
 - ตำแหน่ง.....
 - ระดับการศึกษา.....
 - อาชีพ.....
 - ๒.๒ ชื่อ.....นามสกุล.....
 - อายุ.....ปี เพศ () ชาย () หญิง
 - ตำแหน่ง.....
 - ระดับการศึกษา.....
 - อาชีพ.....
 - ๒.๓ ชื่อ.....นามสกุล.....
 - อายุ.....ปี เพศ () ชาย () หญิง
 - ตำแหน่ง.....
 - ระดับการศึกษา.....
 - อาชีพ.....

๔	๕	๖	๗

๘	๙

ข้อมูลเกี่ยวกับโรคพันตกกระ

๑. ภายในหมู่บ้านของท่านมีประชากรจำนวนเท่าใด.....คน

๒. ภายในหมู่บ้านของท่านมีประชากรที่เป็นโรคพันตกกระเท่าใด ?

.....คน

คำนวณหาสัดส่วนคนที่ เป็นโรคพันตกกระของหมู่บ้าน.....

--	--

๑๑ ๑๑

(สัดส่วนคือ ๑,๐๐๐ คน)

๒.๑ ภายในหมู่บ้านท่านมีคนที่ เป็นโรคพันตกกระหรือไม่ ?

() มี () ไม่มี

๑๒

๒.๒ ภายในหมู่บ้านนี้มีคนกลุ่มใดที่เป็นโรคพันตกกระ ?

๒.๒.๑ แยกตามอายุ () กลุ่มเด็ก () กลุ่มวัยรุ่น

() กลุ่มผู้ใหญ่ () กลุ่มสูงอายุ

() ไม่จำกัดอายุ

๑๓

๒.๒.๒ แยกตามเพศ () ชาย () หญิง

() ไม่จำกัดเพศ

๑๔

๓. ท่านคิดว่าโรคพันตกกระ เป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านท่านหรือไม่ ?

() เป็น () ไม่เป็น

๑๕

๔. ท่านคิดว่าชาวบ้านทราบสาเหตุของโรคพันตกกระหรือไม่ ?

() ทราบ () ไม่ทราบ

๑๖

กรณีทราบ โปรดระบุสาเหตุของโรคพันตกกระที่สำคัญที่สุด

.....

๕. ท่านคิดว่าชาวบ้านจะทราบถึงการป้องกันโรคพันตกกระหรือไม่ ?

() ทราบ () ไม่ทราบ

๑๗

กรณีทราบ โปรดระบุวิธีป้องกันโรคพันตกกระ.....

.....

๖. แหล่งน้ำดื่มที่สำคัญของหมู่บ้านคืออะไร ?

() น้ำบ่อ () น้ำบาดาล () น้ำฝน () อื่นๆระบุ....

๑๘

๗. หากมีเครื่องกรองน้ำมาใช้ภายในหมู่บ้าน โดยที่เครื่องกรองน้ำมีราคา
ประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท ชาวบ้านควรรับนิคชอบในการ เปลี่ยนการ
กรองเอง ท่านคิดว่าชาวบ้านจะให้ความร่วมมือหรือไม่ ?

() ร่วมมือ () ไม่ร่วมมือ

๑๘

๗.๑ ท่านคิดว่าชาวบ้านจะใช้เครื่องกรองหรือไม่ ?

() ใช่ () ไม่ใช่

๒๐

๗.๒ ท่านคิดว่าควรใช้กับชาวบ้านกลุ่มใด ? พิจารณากลุ่มกิจกรรม
ในหมู่บ้าน ? ระบุ.....

ข้อมูลเกี่ยวกับหมอพื้นบ้าน

๑. ภายในหมู่บ้านของท่านมีหมอพื้นบ้านหรือไม่ ?

() มี () ไม่มี

๒๑

๒. กรณีที่มีหมอพื้นบ้าน โปรดระบุ ชื่อ ที่อยู่ ความเชี่ยวชาญในการ
รักษาโรคพื้น

๒.๑ ชื่อ.....รักษาโรค.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๒.๒ ชื่อ.....รักษาโรค.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๒.๓ ชื่อ.....รักษาโรค.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๓. เมื่อเปรียบเทียบกับทันตแพทย์ ชาวบ้านนิยมไปรักษาโรคฟันจากใคร
มากที่สุด ? () หมอพื้นบ้าน () ทันตแพทย์

๒๒

๔. ค่ารักษาของหมอพื้นบ้าน โดยเฉลี่ยครั้งละ.....บาท

๒๓ ๒๔

๕. หมอพื้นบ้านช่วยแก้ปัญหาโรคฟันของชาวบ้านได้ก็เพียงใด ?

() ดี () ใช้ได้ () ไม่ดี () ไม่แน่ใจ

๒๕

๖. ชาวบ้านในหมู่บ้านของท่านนิยมไปรับการรักษาจากเจ้าหน้าที่ประจำ
สถานีอนามัยในตำบลนี้หรือไม่ ? เมื่อมีปัญหาในเรื่องโรคฟัน ?

() นิยม () ไม่นิยม

๒๖

แบบสอบถาม เรื่องการรับรู้และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับโรคฟันตกรรระของ
 ประชากรในเขตชนบท ของจังหวัดเชียงใหม่
 ใจสัมภาษณ์ หมอพื้นบ้าน

ผู้สัมภาษณ์.....
 วันที่สัมภาษณ์.....
 เลขที่ตัวอย่าง.....

๑	๓	

ข้อมูลเบื้องต้น

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....
๒. บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
๓. อายุ.....ปี.
๔. เพศ () ชาย () หญิง
๕. อาชีพ () ทานา - ทำไร่ () รับจ้าง () รับราชการ
 () ค้าขาย () อื่น ๆ
๖. ระดับการศึกษา () ต่ำกว่า ป.๔ () ป.๔ () สูงกว่าป.๔

๔	๕	๖	๗	
๘	๙	๑๐	๑๑	
๑๒	๑๓			
๑๔				
๑๖				

ข้อมูลเกี่ยวกับหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคฟันตกรรระ

๑. ท่านได้ฝึกหัดและเรียนการรักษารโรคฟันตกรรระมาจากแหล่งใด ?

๒. ระยะเวลาในการ เรียน ระบุ.....ปี.
๓. เหตุจูงใจให้มาเป็นหมอพื้น.....
๔. ประชาชนในหมู่บ้านนี้มารับการรักษามากน้อยเพียงใด?
 จำนวนคนที่มารับการรักษา โดยเฉลี่ยต่อวัน.....คน/วัน
๕. ประชาชนจากหมู่บ้านอื่นมารับการรักษามากน้อยเพียงใด ?
 จำนวนคนที่มารับการรักษา โดยเฉลี่ยต่อวัน.....คน/วัน

๑๓
๑๔
๑๕

๖. โปรดระบุชื่อหมู่บ้านที่มีคนมารับการรักษาโรคฟันตกรกระมากที่สุด

๒๖ ๒๗

๗. สถานที่ให้บริการรักษาโรคฟันตกรกระ

() บ้านของหมอฟัน

๒๘

() รักษาตามบ้านผู้ป่วย

() อื่น ๆ ระบุ.....

๘. ท่านรักษาโรคฟันตกรกระนี้มานานกี่ปี ระบุจำนวนปี.....ปี

๒๓ ๒๔

๙. ช่วงเวลาใดที่ประชาชนส่วนมากมารับการรักษา

() เช้า () กลางวัน

๒๕

() เย็น () ไม่แน่นอน

๑๐. ข้อมูลเกี่ยวกับโรคฟันตกรกระ

๑๐.๑ ประชาชนที่มารับการรักษาโรคฟันตกรกระมากที่สุด

ก. แยกตามอายุ () กลุ่มเด็ก () กลุ่มวัยรุ่น

๒๖

() กลุ่มผู้ใหญ่ () กลุ่มผู้สูงอายุ

() ไม่จำกัดอายุ

ข. แยกตามเพศ () ชาย () หญิง

๒๗

() ไม่จำกัดเพศ

๑๐.๒ ประชาชนกลุ่มใดที่เป็นโรคฟันตกรกระมากที่สุด ?

ก. แยกตามอายุ () กลุ่มเด็ก () กลุ่มวัยรุ่น

๒๘

() กลุ่มผู้ใหญ่ () กลุ่มผู้สูงอายุ

() ไม่จำกัดอายุ

ข. แยกตามเพศ () ชาย () หญิง

๒๙

() ไม่จำกัดเพศ

๑๐.๓ สาเหตุของโรคฟันตกรกระที่สำคัญที่สุด โปรดระบุ.....

.....

- ๑๐.๔ โรคฟันตกรกระป้องกันได้หรือไม่ ? () บ้างกันได้
 () ป้องกันไม่ได้ ๓๐
- ๑๐.๕ ท่านทราบวิธีป้องกันโรคฟันตกรกระหรือไม่ ?
 () ทราบ () ไม่ทราบ
 () กรณีทราบ..... ๓๑
- ๑๐.๖ วิธีการรักษาโรคฟันตกรกระ ทำอย่างไร ?.....
 ๓๒
- ๑๐.๗ อาการของโรคฟันตกรกระในระคับใดที่มีคนมารับการรักษา
 มากที่สุด ? (มีภาพให้เลือก) () สงสัย
 () นอยมาก () นอย () ปานกลาง () รุนแรง ๓๓
- ๑๐.๘ อาการของโรคฟันตกรกระในระคับที่ท่านคิดว่าการรักษาของ
 ท่านจะได้ผลมากที่สุด ? (มีภาพให้เลือก)
 () สงสัย () นอยมาก () นอย () ปานกลาง () รุนแรง ๓๔
- ๑๐.๙ ผู้ป่วยพอใจในการรักษาหรือไม่ ? () พอใจ () ไม่พอใจ ๓๕
- ๑๐.๑๐ ท่านเชื่อว่าโรคฟันตกรกระจะรุนแรงมากขึ้นหรือไม่ ?
 () เชื่อ () ไม่เชื่อ ๓๖
- ๑๐.๑๑ มีการใช้ยาในการรักษาโรคฟันตกรกระหรือไม่ ?
 () ใช้ () ไม่ใช้
 หากใช้ไปกระษุ..... ๓๗
- ๑๐.๑๒ มีเครื่องมือในการรักษาหรือไม่ ?
 () มี () ไม่มี
 หากมีไปกระษุ..... ๓๘
- ๑๐.๑๓ กรณีผู้ป่วย เป็นเด็ก ใคร เป็นผู้พามารับการรักษา กระษุ

 () พ่อ แม่
 () ยุงาคี
 () อื่น ๆ ๓๙

พฤติกกรรมการใช้น้ำ

ก) การเลือกแหล่งน้ำและพฤติกกรรมการกรองน้ำ

ในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาพบว่า การเลือกแหล่งน้ำดื่มของประชาชนมีผลมาจากการรับรู้ทัศนภาพของน้ำ คือ รับรู้สี กลิ่น และรสชาติ ประชาชนจะเลือกแหล่งน้ำดื่มที่ปราศจากกลิ่นเป็นหลัก สีของน้ำเป็นคุณสมบัติรองลงมา ส่วนรสชาติของน้ำเป็นคุณสมบัติสุดท้ายที่จะพิจารณา ประชาชนร้อยละ ๔๓.๓ ระบุว่าน้ำที่โซ่ดื่มในปัจจุบันไม่มีกลิ่น ร้อยละ ๓๘.๘ ระบุว่าน้ำใสสะอาด และร้อยละ ๑๗.๘ ระบุว่าน้ำดื่มมีรสชาติ รสชาติที่ประชาชนระบุมีแตกต่างกันออกไปตั้งแต่ หวาน กร่อย จนถึงมีรสเค็มในหมู่บ้านที่น้ำมีสารฟลูออไรด์เจือปนสูงและพบพืชนกกระในประชาชน กลุ่มตัวอย่างมักระบุว่าน้ำมีรสเค็มหรือกร่อย มากกว่าหมู่บ้านอื่น ชาวัญชัย รัตนเสถียรและคณะเคยศึกษาพบว่า น้ำซึ่งมีปริมาณฟลูออไรด์ค่อนข้างสูงไม่ได้ทำให้มีสี กลิ่นที่ผิดปกติแต่อย่างใด แต่ความเป็นด่างของน้ำจะช่วยให้สนิมเหล็กตกตะกอน ทำให้น้ำใส สะอาด ประชาชนนิยมบริโภค

การปรับสภาพน้ำก่อนดื่ม พบว่าใช้วิธีการง่าย ๆ เพียง ๒ วิธี คือ

ก. การกรอง วิธีการกรองที่ใช้พบแตกต่างกันออกไป คือ ใช้น้ำชาวางกรอง หรือใช้สารกรอง สารกรองที่ใช้ประกอบด้วย ทรายหยาบ ถ่าน กระเบื้อง และกรวด โดยบางบ้านอาจใช้ถังกรองน้ำหรือใช้ตุ่มน้ำใสสารกรองทั้งอยู่ใกล้บ่อน้ำ สารกรองนี้ใช้เฉพาะบ่อน้ำที่มีกลิ่น เช่น กลิ่นสนิมเหล็ก หรือน้ำมีสี เช่น น้ำมีสีแดงหรือมีตะกอนขุ่นเท่านั้น กรณีที่น้ำใส ใสสะอาดก็แล้วและไม่มีการกรองจะใช้เพียงผ้าขาววางกรองเอาเศษผงออก จากกลุ่มตัวอย่างพบว่ามีกรองทั้งสองวิธีเพียงร้อยละ ๒๕.๘

ข. การต้ม ส่วนมากประชาชนไม่นิยมต้มน้ำดื่ม เพราะเห็นว่าเสียเวลา เสียสิ้นในการต้มน้ำมากขึ้น จะต้มน้ำเมื่อมีความจำเป็น เช่น มีคนป่วยในบ้านเท่านั้น จากกลุ่มตัวอย่างพบว่ามีกรต้มน้ำสำหรับดื่มเพียงร้อยละ ๕.๕

ความเชื่อเกี่ยวกับแหล่งน้ำ สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับน้ำสะอาด จากที่ประชาชนใช้ผ้าขาวบางกรองเศษผงออกจากน้ำเท่านั้น และพฤติกรรมพื้นบ้านยังมีบทบาทสำคัญมากในการจัดการเกี่ยวกับแหล่งน้ำดื่ม ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ข) รูปแบบการใช้น้ำ

บ่อน้ำเป็นแหล่งน้ำดื่มที่ประชาชนภาคเหนือ เพราะประชาชนชุกได้เอง โดยใช้แรงงานภายในครอบครัวช่วยกันขุดหรือใช้แรงงานในกลุ่มเครือญาติ ในสมัยโบราณมีพิธีกรรมชุกบ่อ เริ่มจากการเซ่นไหว้พระแม่ธรณีและพอดู ซึ่งเป็นที่เคารพในหมู่บ้านหรือมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาซึ่งจุดที่จะขุดได้นำมาใช้ แต่ปัจจุบันการเลือกตำแหน่งบ่อน้ำใช้การสังเกตบริเวณที่มีไอน้ำจับตามผิวดินในเวลาใกล้รุ่ง และบริเวณนั้นหัวหน้าครอบครัวเห็นชอบด้วย โดยเลือกจุดที่ไม่ไกลจากบ้านและสะดวกในการใช้น้ำ

การแบ่งงานในครอบครัวสำหรับขุดบ่อน้ำ คือผู้ชายเป็นคนขุดดิน ผู้หญิงช่วยขนดิน และนำม้าน้ำไปเพื่อใช้ เป็นขอบบ่อต่อไป เคื่อนที่นิยมขุดบ่อน้ำคือ เคื่อนเมษายน - พฤษภาคม เพราะเป็นระยะที่ว่างจากทำนาทำไร่ การขุดบ่อให้ลึกเพียงใดขึ้นอยู่กับชั้นดินและชั้นของน้ำใต้ดิน ก่อนถึงชั้นน้ำใต้ดินจะขุดพบทรายขาวละเอียดและมีน้ำไหลซึมออกมาเรื่อย ๆ เมื่อถึงชั้นนี้จะก่อขอบบ่อด้วยอิฐดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นถังคอนกรีต เนื่องจากเป็นวัสดุสำเร็จรูป ครอบครัวใดมีฐานะยากจนต้องขุดบ่อโดยใช้แรงงานในกลุ่มเครือญาติและมีการปันอิฐเองทั้งหมด บางครอบครัวจะจ้างคนในหมู่บ้านขุดบ่อให้ พบว่ามีชาวขุดบ่อน้ำและเจาะน้ำบาดาลอยู่ในหมู่บ้านด้วย เวลาในการขุดบ่อประมาณ ๑๕ - ๓๐ วัน ตามความยากง่ายของการขุดดินและความลึกของน้ำใต้ดิน

ความเชื่อของประชาชนภาคเหนือในการขุดบ่อและกลบบ่อน้ำ พบว่ามีข้อห้ามที่เป็นคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ประจำหมู่บ้านคือ ห้ามกลบบ่อเก่าหรือถมดินในบ่อน้ำ หากทำจะทำให้คาบอหรือแน่นอกตาย คนที่จะกลบบ่อน้ำได้คือคนขุดบ่อน้ำนั้น ขณะขุด

ขอสามารถหลบหรือย้ายตำแหน่งชุดได้ใหม่ บ่อน้ำและถนนหรือทางเดินในหมู่บ้านตาม
 ละแวกบ้านเป็นของสาธารณะ การหลบหรือบิคทางเดินเป็นข้อห้ามร่วมกันในหมู่บ้าน
 หลวงหรือรัฐ เท่านั้นจะหลบบ่อน้ำและบิคทางเดินในหมู่บ้านได้ สิ่งนี้เป็นข้อห้ามร่วมกัน
 ในหมู่บ้านทำให้เกิดความมีระเบียบทางสังคมในการใช้น้ำและถนนร่วมกัน

ในกลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง เด็ก พบว่าแหล่งน้ำค้ำที่สำคัญ
 คือบ่อน้ำพร้อยละ ๔๔.๘ มีใช้น้ำบาดาลเพียงร้อยละ ๗.๓ ส่วนอีกร้อยละ ๓.๑
 ใช้น้ำทั้งบ่อน้ำและบอบาดาล

การเปลี่ยนแหล่งน้ำค้ำตามฤดูกาลพบเพียงร้อยละ ๑๔.๐ ที่เปลี่ยนบ่อน้ำ
 ไปใช้อื่น เนื่องจากในฤดูร้อนน้ำในบ่อขุดเป็นตะกอนขุ่น การใช้น้ำฝนในการค้ำกิน
 พบเพียงเล็กน้อยที่ใช้ในฤดูฝนในกลุ่มตัวอย่างพร้อยละ ๒๙.๓ ประชาชนไม่นิยมใช้น้ำฝน
 เนื่องจากไม่มีภาชนะรองรับและเก็บกักน้ำ ทั้งบ่อน้ำในภาคเหนือมักมีน้ำตลอดปี

ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ่อน้ำโดยพร้อยละ ๕๖.๗ เป็นเจ้าของบ่อ
 น้ำ ส่วนอีกร้อยละ ๒๓.๖ ใช้น้ำร่วมกันในกลุ่มเครือญาติสายมารดา จากที่ครอบครัว
 ในเขตชนบทภาคเหนือมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายและมีการแยกบ้านไปอยู่ต่างหากเป็น
 ครอบครัวใหม่ แต่ยังคงอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและมีการติดต่อกันอยู่เสมอ ส่วนอีก
 ร้อยละ ๑๕.๖ ใช้น้ำร่วมกับเพื่อนบ้าน ที่เหลือร้อยละ ๔.๘ ใช้น้ำของวัด
 บ่อน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้าน และบ่อน้ำของเจ้าของที่ดินซึ่งตนเองมาเช่าทำกินและรับ
 จ้างทำไร่

ชีวิตสังคมในหมู่บ้านเขตชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ มีโครงสร้างที่กระจัด
 และลึกซึ้ง ประชาชนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมา เป็นเวลานานจนสามารถพัฒนาเป็นกลุ่มและ
 สถาบัน ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ของพวกตนเอง
 ได้ จากการประกอบอาชีพทำนาทำไร่เป็นหลัก ทำให้มีความคล้ายคลึงกันในส่วนของ
 การดำเนินชีวิตประจำวัน การจักระเบียบทางสังคมของประชาชนแสดงถึงความสัมพันธ์
 ระหว่างครอบครัวและเครือญาติว่า เป็นสิ่งกำหนดระเบียบในการใช้น้ำร่วมกัน

การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในหมู่บ้านจะมีแนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนและสม่ำเสมอ จากที่มีสถานะทางสังคมที่ชัดเจนกำหนดสภาพชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีการกำหนดบทบาทของพฤติกรรมของกลุ่มสังคมต่าง ๆ ทั้งในกลุ่มกิจกรรม กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน และบุคคลมีความผูกพันกับหมู่บ้านของตนมาก การแต่งงานกันภายในหมู่บ้านช่วยเพิ่มความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้หมู่บ้านมีลักษณะเป็นหน่วยเครือญาติขยายขนาดใหญ่ การตั้งบ้านเรือนพบว่าลูกสาวจะเป็นผู้ที่ต้องอยู่ในบ้านหรือใกล้ ๆ บ้านพ่อแม่ และนำสามีมาอยู่อาศัยด้วย ผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกันด้วยเชื้อสายฝ่ายหญิง มักอยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มครัวเรือน ความผูกพันทางสังคมระหว่างสมาชิกของเชื้อสายจึงมีมากด้วยการอยู่ใกล้ชิดกันและร่วมมือในการแลกเปลี่ยนแรงงาน การใช้น้ำร่วมกัน เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า ประชาชนที่ใช้น้ำร่วมกันส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเครือญาติที่มีครัวเรือนอยู่ใกล้กัน มีบางกรณีที่ดินในบริเวณบ้านเดิมของฝ่ายหญิงมีน้อย ไม่เพียงพอต่อการตั้งครัวเรือนใหม่จะมีการตั้งบ้านที่ห่างไปจากบ้านเดิม แต่การใช้น้ำร่วมกันยังคงมีเช่นเดิม เพราะบ่อน้ำที่ตนเองไปขุดใหม่ในบริเวณบ้านของตนเองนั้นมีน้ำไม่ใส หรือมีกลิ่นติดไปจากเดิม โดยเฉพาะในเรื่องรสชาติของน้ำ พบว่าส่วนใหญ่ผู้หญิงจะกลับไปตักน้ำจากบ้านเดิมของตนเอง น้ำนั้นนำมาดื่มและประกอบอาหาร บ่อน้ำในหมู่บ้านที่เป็นบ่อที่ใสสะอาด น้ำไม่มียูและรสชาติดีมักได้รับการดูแลและนิยมใช้ดื่มกิน มักมีการกำหนดข้อระเบียบต่าง ๆ ในการรักษาความสะอาดของผู้ใช้ จากที่มีข้อห้ามร่วมกันดังนี้

๑. ห้ามล้างเนื้อสัตว์ต่าง ๆ ที่มีกลิ่นคาว บริเวณบ่อ
๒. ห้ามสัตว์เลี้ยงเข้ามาใกล้ โดยเฉพาะไก่
๓. ห้ามตักน้ำในเวลากลางวัน กลัวคนผลัดตกลงไป
๔. ห้ามซักผ้าข้างบ่อ
๕. ที่ตักน้ำแต่ละบ้านจะนำมาเอง
๖. หากมีน้ำน้อยในฤดูร้อน เพื่อนบ้านจะไปตักน้ำจากบ่ออื่นแทน เพื่อเจ้าของบ่อจะมีน้ำดื่มกินได้

การทำควมสะอาดบ่อน้ำมีเป็นประจำทุกปี ในระหว่างเดือนเมษายน - มิถุนายน การทำความสะอาดนี้ ประชาชนในภาคเหนือเรียกว่า "การรำน้ำบ่อ" คือการตักน้ำในบ่อทิ้ง และเอาเศษใบไม้ โคลนตมก้นบ่อออก เนื่องจากระยะนี้ น้ำในบ่อสกปรก มีกลิ่นสาบ มีสีขุ่น และมีตะกอนมาก

การรำน้ำบ่อมีการนัดหมายจากเจ้าของบ่อน้ำ นักให้แต่ละครอบครัวที่ใช้บ่อน้ำ ร่วมกันมาช่วยตักน้ำทิ้ง เจ้าของบ่อน้ำที่เป็นชายหนุ่มจะลงไปบ่อเพื่อคอยตักเศษใบไม้และโคลนตมออก ผู้หญิงอยู่ข้างบนเป็นคนส่วน้ำทิ้งและรับโคลนจากก้นบ่อมาทิ้ง มีข้อห้ามร่วมกันคือ ห้ามหญิงลงไปบ่อน้ำผู้ชายเท่านั้นที่ลงไปบ่อได้ การตักน้ำทิ้งต้องทำไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเห็นน้ำก้นบ่อใสสะอาดก็หยุดทำ ใช้เวลาประมาณ ๒ ชม. ก็แล้วเสร็จ

วิธีการทำความสะอาดบ่อน้ำของประชาชนมีอยู่แล้ว และเป็นการจัดระเบียบทางสังคมระหว่าง เจ้าของบ่อและผู้ใช้น้ำ ร่วมกัน กิจกรรมในการ "รำน้ำบ่อ" ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานต่อกัน ผู้ใช้น้ำต้องมาช่วยตักน้ำทิ้ง ในขณะที่เจ้าของบ่อเป็นผู้รับผิดชอบในการกำหนดวันที่ทำความสะอาดและลงไปบ่อน้ำเพื่อกำจัดโคลนตมข้างล่าง จากกิจกรรมนี้สังเกตได้ว่าผู้หญิงซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการตักน้ำจากบ่อมาค้มีกินจะมีโอกาสพบกับเจ้าของบ่อ ทำให้สามารถกำหนดวันร่วมกัน ฝ่ายหญิงจากบ้านที่เป็นผู้ใช้น้ำบ่อ ร่วมกันกับผู้อื่นมักเป็นผู้ที่ต้องไปร่วมในกิจกรรมนี้ ฝ่ายชายไม่ค่อยไปร่วมจะเป็นภรรยาหรือบุตรสาวที่ไปร่วมในกิจกรรมนี้ มีโซสามี่ อีกทั้งฝ่ายชายส่วนใหญ่ต้องออกจากบ้านไปทำงาน ทำให้ไม่มีเวลาสำหรับกิจกรรมนี้โดยตรง สิ่งนี้แตกต่างจากการและแลกเปลี่ยนแรงงานในการเพาะปลูกข้าวซึ่งจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการตอบสนองซึ่งกันและกัน หรืออย่างที่เรียกว่า "เอาวัน ตอบวัน" คราวเรือนหนึ่งจะต้องตอบแทนแรงงานคืนตามจำนวนวันที่ได้รับจากครัวเรือนอื่นที่ร่วมการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน ผู้ชายจะจกจำจำนวนวันที่แลกเปลี่ยนนี้ และเป็นผู้กำหนดให้คนในครอบครัวของตนไปช่วยแรงงานของครอบครัวอื่นที่ตนเอง เป็นหนี้แรงงานอยู่

ในครอบครัวที่มีบ่อน้ำใช้กันเพียงครัวเรือนเดียวจะกำหนดให้สมาชิกในครอบครัวร่วมกันในกิจกรรมนี้ บางรายพบว่ามีการใช้สูบน้ำเป็นเครื่องทุ่นแรงในการสูบน้ำทิ้ง แต่ชายยังคงเป็นคนที่ต้องไปเอาเศษใบไม้ โคลนตมออกจากก้นบ่อ แม้ว่า จะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็ตามประชาชนในเขตชนบทก็ยังคงดำรง การร่อนน้ำ บ่อไว้เช่นเดิม และมีการประยุกต์ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่เข้ามาช่วยทุ่นแรงมากขึ้น

"ช่วยกัน" เป็นสาระพื้นฐานในความสัมพันธ์ทางสังคมภายในหมู่บ้าน สมาชิกในหมู่บ้านมักมีการแบ่งปันและเอื้อเฟื้อต่อกัน สมาชิกของหมู่บ้านมีความร่วมมือ ในการถวายอาหารให้แก่พระและเณร หนุนบารุงวัด ศาลา สุกสาน และถนน พวกเขา ในหมู่บ้านยังช่วยกันขุดลอกลำคลองชลประทานและแบ่งปันน้ำในการเกษตร น้ำเป็นพื้นฐานของชีวิต การแบ่งปันน้ำเป็นสิ่งที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า "ทานน้ำได้บุญ" ภายในหมู่บ้านจะไม่มีการหวงบ่อน้ำที่จะเอาไว้ใช้เป็นส่วนตัว ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นใน การดำรงชีวิตของทุกครอบครัว กลุ่มครัวเรือนที่มีการใช้บ่อน้ำร่วมกันค่อนข้างมีสมาชิก ถาวร เนื่องจากมีการเกี่ยวคองกันเครือญาติ เพื่อเรียน และบูรณาผลประโยชน์ ดังนั้นภายในกลุ่มจึงมีสมาชิกคนเดิมที่จะฟังกันในเรื่อง เกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญต่าง ๆ เช่น มีการตั้งบ้านเรือนใหม่ การแต่งงาน พิธีวิวาห์ หรือพิธีผูกมัดข้อมือในโอกาสที่สมาชิก ในครอบครัวจะต้องย้ายไปจากหมู่บ้าน เหล่า เป็นต้น สมาชิกของกลุ่มผู้ใช้บ่อน้ำ เกี่ยวกันมักมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการช่วยเหลืองานพิธีต่าง ๆ ด้วย

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางสาวพัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์ เกิดที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๙๘ จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรพยาบาลอนามัยและนุ่งครรภ์ จากโรงพยาบาลนุ่งครรภ์และอนามัยแมคคอร์มิค เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๐ และระดับปริญญาตรีจากคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในสาขาวิทยาศาสตร์บัณฑิต (สุขศึกษา) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ มีประสบการณ์การทำงานพยาบาลมา ๒ ปีก่อนเข้ารับการศึกษาที่คณะสาธารณสุขศาสตร์

ปัจจุบันทำงานในตำแหน่งนักสุขศึกษา รับผิดชอบงานทันตสุขศึกษา สังกัดศูนย์ทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย